

The cover features a decorative graphic consisting of several overlapping blue circles of varying sizes and shades, connected by thin blue lines that form a network across the page. The largest circle is at the top center, a smaller one is below it to the right, and another large one is at the bottom right. Lines connect these circles, creating a sense of flow and structure.

Основи латини

**Навчальний посібник для
старшокласників – учнів
соціально-гуманітарного та
філологічного напрямів
загальноосвітніх навчальних
закладів**

Біла Церква-2012

Основи латини : навчальний посібник для старшокласників – учнів соціально-гуманітарного та філологічного напрямів загальноосвітніх навчальних закладів / автор та укладач О.О. Дем'яненко. – Біла Церква : КОПОПК, 2012. – 52с.

Посібник є доповненням програми факультативного курсу для учнів 10 (11) класів соціально-гуманітарного й філологічного напрямів загальноосвітніх навчальних закладів. Видання містить навчальний матеріал для учнів-початківців у вивченні латинської мови: вправи для читання, адаптовані тексти для роботи з лексико-граматичним матеріалом курсу, а також додатковий матеріал (поезії, пісні, інформація для зацікавлених, тексти з міфології для самостійного читання, граматичний матеріал у схемах і таблицях), що допоможе індивідуалізувати навчання, розвивати в учнів інтерес до вивчення латинської мови, здатність навчатися самостійно.

Практичні вправи елементарного курсу пропонують лексику, сталі латинські вислови, які мають етимологічні зв'язки з сучасними європейськими мовами й мають перекладні відповідники. Хрестоматійна частина посібника вміщує уривки адаптованих текстів з історії Риму та античної міфології, а також оригінальні поетичні твори. У кінці додано словник латинських крилатих висловів.

Навчальний матеріал для практикуму

LECTIO PRIMA. Графіка і фонетика. Латинський алфавіт (Alphabētum Latīnit). Вимова голосних. Дифтонги і диграфи. Вимова приголосних. Літера «у». Буквосполучення з «h». Буквосполучення з «ngi», «qu», «su», «ti». Наголос (Accentus). Вправи на читання, фонетичний розбір слів.

Вправа 1. Прочитайте слова, дотримуючись правил вимови. Пригадайте похідні від них у рідній та англійській мовах:

1. corpus,	14. tabula,	27. frater,	40. December,
2. lex,	15. memoria,	28. vita,	41. Sol,
3. rex,	16. stella,	29. Ianuarius,	42. Terra,
4. lingua,	17. astrum,	30. Februarius,	43. Venus,
5. niger,	18. nauta,	31. Martius,	44. Iuppiter,
6. laborare,	19. liber,	32. Aprilius,	45. Luna,
7. studere,	20. albus,	33. Maius,	46. Italia,
8. color,	21. mutare,	34. Iunius,	47. Graecia,
9. familia,	22. mandare,	35. Iulius,	48. Aegyptus,
10. filius,	23. manus,	36. Augustus,	49. Hispania,
11. filia,	24. ornare,	37. September,	50. Scythia,
12. fama,	25. mater,	38. October,	51. Britannia,
13. schola,	26. pater,	39. November,	52. Roma.

LECTIO SECUNDA. Морфологія. Коротка характеристика граматичної будови латинської мови. Частини мови. Граматичний аналіз частин мови.

ІМЕННИК (NOMEN SUBSTANTIVUM)

Граматичні категорії іменника: число, роди, відмінки. Поняття про 5 відмін іменників. Основні (словникові) форми іменника. Відмінкові закінчення іменника. Словотворення іменників. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи конструктивного характеру (відмінювання іменників), лексико-граматичний аналіз.

Вправа 2. Визначте відмінок і число іменників, а також їхню відміну; перекладіть речення на рідну мову:

1. Historia est magistra vitae.	13. In cauda venenum.
2. Est modus in rebus.	14. Ignorantia non est argumentum.
3. Dura lex, sed lex.	15. Margaritas ante porcos.
4. Per aspēra ad astra.	16. Amicus Plato, sed magis amica

5. O tempōra, o mores.
6. In vino veritas (In vino feritas).
7. Homo nomini lupus est.
(Homo homini deus est).
8. Verba et voces.
9. Veritas magis amicitiae.
10. Lacaena filio: «Aut cum scuto»,
inquit, «aut in scuto».
11. Imago animi vultus est.
medicamen in hortis.
12. Argumentum ad crumēnam.

- veritas.
17. Nulla dies sine linea.
 18. Periculum in mora.
 19. Panem et circenses!
 20. Repetitio est mater studiorum.
 21. Qualis rex, talis grex.
 22. Mars non Musis amicus.
 23. Modicus cibi medicus sibi.
 24. Medicina soror philosophiae.
 25. Contra vim mortis non est
 26. Otia post negotia.

LECTIO TERTIA. Прикметник (Nomen adiectivum)

Граматичні категорії прикметника. Основні (словникові) форми прикметника. Ступені порівняння прикметника. Відмінювання прикметника різних ступенів порівняння. Неправильні ступені порівняння. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи конструктивного характеру (видозмінювання слів, складання словосполучень).

Вправа 3. Визначте, до якої групи належить той чи інший прикметник у реченні, його ступінь, відмінок і число; перекладіть речення на рідну мову:

1. Ars longa, vita brevis.
potior.	16. Honesta mors turpi vita
2. Mens sana in corpore sano.	17. Vitae brevis est cursus, gloriae
sempiternus.
3. O matre pulchra, filia pulchrior!	18. Vita rustica et honestissima et
suavissima est.
4. O sancta simplicitas!	19. Dum licet, in rebus iucundis vive
beatus.
5. O fallacem hominum spem.	20. Gravissimus est imperium
consuetudinis.
6. Tabula rasa.	21. Consuetudinis magna vis est.
7. Terra incognita.
mores via.	22. Sera numquam est ad bonos
8. Omnia praeclara rara.	23. Turpis avis, proprium quae foedat
stercore nidum.
9. Novissima verba.	24. Vae victis!
10. Sanctum sanctorum.	25. Homo quadratus.

11. Talis pater, talis filius.
12. Tot capĭta, tot sensus.
13. Aetas dulcissĭma adulescentia est.
14. Homĭni cibus utilissĭmus est simplex.
15. Honesta vita beata est.

LECTIO QUARTA. ПРИСЛІВНИК

Способи утворення прислівника. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи граматичного характеру, переклад речень.

Вправа 4. Визначте ступінь порівняння прислівників та від якої групи прикметників вони утворені. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Domus propria domus optĭma.
2. Caseus et panis sunt optĭma fercŭla sanis.
3. Honesta mors melior est, quam vita turpis.
4. Malus bonum ubi se simŭlat, tunc est pessĭmus.
5. Melior est certus pax quam sperata victoria.
6. Ubi bene, ibi patria.
7. Facĭle omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus.
8. Bis dat, qui cito dat.
9. Invite data non sunt grata.
10. Facilius est dicĕre, quam agĕre.
11. Venit mors velocĭter, rapit nos atrocĭter.
12. Aeternum vale!
13. Qui bene amat, bene castigat.
14. Varium et mutabile semper.
15. Mos erat Spartanis brevĭter respondere, fortĭter pugnare, patienter et constanter labores tolerare, honeste vivĕre.
16. Tam malum est tacere multum, quam malum est multum loqui.
17. Plenus venter non studet libenter.
18. Citius, altius, fortius.
19. Bona valetudo melior est quam maxĭmae divitiae.

LECTIO QUINTA. ЗАЙМЕННИК

Особові займенники та їх відмінювання. Присвійні, вказівні, відносні, неозначені, зворотні займенники. Способи вживання займенників у тексті. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Вправи на читання і аналіз лексико-граматичних одиниць.

Вправа 5. Визначте групу кожного займенника та його відмінок і число. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Habent sua fata libelli.
2. Homo sum: humani nihil a me alienum puto.
3. Non bis in idem.
4. De mortuis aut bene aut nihil.
5. Omnia mea mecum porto.
6. Nosce te ipsum.
7. Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra.
8. Vita sine libertate, nihil.
9. Amoris vulnus idem sanat, qui facit.
10. Quae tua sunt, tibi habe; quae mea, redde mihi.
11. Etiam si omnes, ego non.
12. Hodie mihi cras tibi.
13. Patria nostra vita nobis carior.
14. Duo si faciunt idem, non est idem.
15. Medice, cura te ipsum!
16. Et tu Brutus contra me!
17. Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.
18. Quod in corde sobrii, id in ore ebrii.
19. Nemo patriam, quia magna est amat, sed quia sua.
20. Aliena nobis, nostra plus aliis placent.
21. Nemo diu gaudet, qui bellum inceptit iniquum.
22. De Demosthene ac Cicerone dictum est: illi posse demereri, huic nihil posse addi.

LECTIO SEXTA. НЕПРАВИЛЬНЕ ДІЄСЛОВО "ESSE" (бути)
Способи змінювання дієслова. Латинські прислів'я і крилаті вислови.
Вправи на аналіз лексико-граматичних одиниць

Вправа 6. Визначте особу, число, час і спосіб неправильного дієслова. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Non sum qualis eram.
2. Sint ut sunt aut non sint.
3. Lingua latina diu apud populos Europae magno usu fuit.
4. Sit tibi terra levis.
5. Stultorum numerus est infinitus.
6. Repetitio est mater studiorum.
7. Notum est quanta meriti eloquentia Demosthenis.

8. Lacedaemonii non interrogabant, quot essent hostes, sed ubi essent.
9. Si sapias, sis apud.
10. Homines sumus.
11. Omnium rerum homo mensura est.
12. Nemo sine vitio est.
13. Vitia erunt, donec homines.
14. Aegro dum anima est, spes est.
15. Vita sine litteris mors est.
16. Bonorum vita vacua est metu.
17. Sine amicitia vita est nulla.
18. Vita rustica parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est.
19. Consuetudo est altera natura.
20. Patria est, ubicumque est bene.

LECTIO SEPTIMA. Дієслово (Verbum)

Граматичні категорії дієслова. Основні форми дієслова. Дієслівні основи. Дієвідміни латинського дієслова. Способи дієслів. Наказовий спосіб (Imperatīvus). Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи на аналіз лексико-граматичних одиниць

Вправа 7. Визначте форми дієслів та їх основи у реченнях. Зробіть переклад речень на рідну мову:

1. Divide et impera!
2. Vale, vate!
3. N. b. (= Nota bene!).
4. Vide, audi et tace, si vis vivere in pace.
5. Hic Rhodus, hic salta!
6. Errare humanum est; stultum est in errore perseverare.
7. Amicum laedere ne ioco quidem licet.
8. Albo lapillo diem notare.
9. Iurare in verba magistri.
10. Fide, sed cui, vide!
11. Macia animo!
12. Tenere lupum auribus.
13. Vade mecum.
14. Legere et non intellegere neglegere est.
15. Non vivere, sed valere vita est.
16. Est medicina triplex: servare, cavere, mederi.
17. Vivere est cogitare.
18. Vivere militare est.

19. Pacem cum hominibus bellum cum vitiis habe!
20. Nolite mittere margaritas ante porcos.
21. Si vis pacem, para bellum.
22. Aequam memento servare mentem.

LECTIO OCTAVA. Дієслово (Verbum)

Способи дієслів. Дійсний спосіб дієслова активного стану (Indicativus activus). Способи творення дієслів. Особа, число і час дійсного способу дієслів активного стану. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи на словотвір і аналіз лексико-граматичних одиниць.

Вправа 8. Визначте особу, число і час дієслів та перекладіть речення на рідну мову:

1. Gutta cavat lapidem.
2. Amici, diem perdidit.
3. Veni, vidi, vici.
4. Cogito, ergo sum.
5. Verba volant, scripta manent.
6. Veritas odium parit.
7. Qui scribit bis legit.
8. Saepe viri fallunt, tenerae non saepe puellae.
9. Homo locum ornat, non hominem locus.
10. Honores mutant mores sed raro in meliores.
11. Vim vi repellere licet.
12. Finis coronat opus.
13. Nemo nostrum amico in rebus adversis negabit.
14. Asinus asinum fricat.
15. Piscem natare doces.
16. Barba non facit philosophum.
17. Non tibi per ventos assa columba venit.
18. Non scholae sed vitae discimus.
19. Dum spiro, spero.
20. Qui non proficit, deficit.
21. Dimidium facti, qui bene coepit, habet.
22. Ignavia corpus hebetat, labor firmat; illa maturam senectutem hic longam adulescentiam reddit.
23. Qui gladio ferit, gladio perit.
24. Medicus curat, natura sanat.
25. Quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis

sanat; quae vero ignis non sanat, insanabilia putare oportet.

26. Urbes constituit aetas, hora dissolvit.

LECTIO NONA. Дієслово (Verbum)

Пасивний стан дієслів (Passivum). Особливості утворення дієслів пасивного стану. Дієприкметник (Participium Perfecti Passivi). Способи творення дієприкметника. Утворення часів шляхом поєднання допоміжного дієслова та дієприкметника. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи на словотвір і аналіз лексико-граматичних одиниць

Вправа 9. Знайдіть дієслова, що стоять у пасиві; визначте їхню особу, число і час. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Poëtae nascuntur, oratores fiunt.
2. Par pari refertur.
3. Alea iacta est.
4. Plaudite, cives, plaudite, amici, finita est comoedia.
5. Maxima debetur puero reverentia.
6. Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.
7. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
8. Solus cum sola non cogitabuntur orare «Pater noster».
9. Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.
10. Sine legibus nulla est civitas, nam civitas legibus continetur.
11. E fructu arbor cognoscitur.
12. Describebatur in tribus populus Romanus, in centurias exercitus.
13. Verus amicus amore, more, ore, re cognoscitur.
14. De te fabula narratur.
15. Non omnis moriar.
16. Os habent, et non loquuntur.
17. Carpite florem qui, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet.
18. Offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur.
19. Quod differtur, non aufertur.
20. Homini homine nihil pulchrius videtur.
21. Multo plus intellegitur, quod oculis videtur, quam quod aure percipitur.
22. Nitimur invetitum semper cupimusque negata.

LECTIO DECIMA. Числівник (Nomen numerale)

Кількісні й порядкові числівники (Numeralia cardinalia et ordinalia). Відмінювання числівників. Узгодження числівників з іменниками.

Розділові та прислівникові числівники (Numeralia distributiva et adverbia).

Синтаксис відмінків при числівниках. Словотворення за допомогою латинських числівників. Римський календар. Римські міри і грошові одиниці. Латинські прислів'я і крилаті вислови. Лексичний мінімум. Вправи конструктивного характеру. Читання тексту.

Вправа 10. Знайдіть числівники кількісні та порядкові; визначте їхній відмінок і число. Перекладіть текст на рідну мову.

SUMMARIUM HISTORIAE ROMANAE

Annos numerabant Romani ab anno Urbis conditae (ab Urbe condita = ab U.c.), qui annus fuit ante aeram nostram septingentesimus quinquagesimus tertius. Initio reges per annos circiter ducentos quinquaginta civitatem ad arbitrimi suum rexerunt. Anno quingentesimo nono, sive ab Urbe condita ducentesimo quadagesimo quarto, postquam expulsus est ex regno Tarquinius Superbus, creati sunt duo annui consules, qui potestatem parem habebant atque alter alterum coërcebat. Hunc statum quinque fere saecula observaverunt Romani. Iam anno ducentesimo sexagesimo sexto tota fere Italia in potestate Romanorum fuit.

Deinde Romani cum Carthaginensibus tribus bellis Punicis dimicaverunt atque urbem Carthaginem deleverunt. Tum Hispaniam, Macedoniam, Graeciam, alias regiones subegerunt. Anno tricesimo imperium occupavit Augustus, qui primus imperator populi Romani fuit. Imperatoribus paruit imperium Romanum usque ad annum quadringentesimum septuagesimum sextum aerae nostrae, sive millesimum ducentesimum tricesimum ab Urbe condita.

LECTIO UNDECIMA

Вживання кон'юнктива. Утворення кон'юнктива. Вживання кон'юнктива у незалежних реченнях. Умовний побажальний (coniunctivus optativus). Умовний можливий (coniunctivus potentiālis).

Теперішній час умовного способу активного і пасивного стану (Praesens coniunctivi activi et passivi).

Минулий час недоконаного виду умовного способу активного та пасивного стану (Imperfectum coniunctivi activi et passivi).

Минулий час доконаного виду умовного способу активного та пасивного стану (Perfectum coniunctivi activi et passivi).

Давноминулий час умовного способу активного та пасивного стану (Plusquamperfectum coniunctivi activi et passivi).

Вправа 11. Визначте особу, число, час, стан і спосіб дієслів. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Do ut des.
2. Gaudeamus igitur iuvenes dum sumus.
3. Amorem canat aetas prima.
4. Fiat lux.
5. Pereat mundus et fiat iustitia.
6. Qui non laborat, non manducet.
7. Pereant, qui ante nos nostra dixerunt!
8. Unum habemus os, duas autem aures, ut plus audiamus, minus dicamus.
9. Feci, quod potui, faciant meliora potentes.
10. Neminem cito laudaveris, neminem cito accusaveris.
11. Naturam expellas furca, tamen usque recurret.
12. Quidquid agis, prudenter agas et respice finem.
13. Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus.
14. Cura et valeas!
15. Omnia vincit amor, et nos cedamus amori.
16. Si tibi deficient medici, medici tibi fiant haec tria; mens laeta, requies, moderata diaeta.
17. Cum recte vivis, ne cures verba malorum!
18. Amemus patriam!
19. Odērunt me, dummodo metuant!
20. Emas non quid opus est, sed quod necesse est.
21. Memoria minuitur, nisi eam exerceas.
22. Leges breves esse debent, quo facilius ab imperitis teneantur!
23. Arbor honoretur cuius nos umbra tuetur!
24. Audiatur et altera pars!

LECTIO DUODECIMA. ІНШІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ

Інфінітив теперішнього часу пасивного стану (Infinitivus Praesentis Passivi). Інфінітив минулого часу активного стану (Infinitivus Perfecti Activi).

Дієприкметник теперішнього часу, активного стану (Participium Praesentis Activi). Дієприкметник майбутнього часу активного стану (Participium Futuri Activi). Герундіум (Gerundium).

Герундівум (Gerundivum). Супіnum (Supinum).

Наказовий спосіб майбутнього часу активного стану (*Imperativus Futuri Activi*).

Сполучення дієприкметника майбутнього часу активного або пасивного стану з дієсловом "esse" (*Coniugatio periphrastica activa et passiva*). Латинські прислів'я і крилаті вислови. Тексти. Вправи на аналіз лексико-граматичних одиниць.

Вправа 12. Визначте форми дієслів. Перекладіть речення на рідну мову:

1. De gustibus et coloribus non est disputandum.
2. Docendo discimus.
3. Horribile dictu.
4. Modus vivendi.
5. Ave Caesar, morituri te salutant!
6. Castigare ridendo mores.
7. Quod erat demonstrandum.
8. Volens-nolens.
9. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt.
10. Si vis amari ama!
11. Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
12. Nunc est bibendum!
13. Vox clamantis in deserto.
14. Consulenti caput numquam dolet.
15. Ceterrum censeo Carthaginem esse delendum.
16. Non progredi, est regredi.
17. Aiunt multum legendum esse non multa.
18. Verum consilium, apud initio auditu grave est, postea fit iucundum.

19. Et ridendo mores corriguntur.
20. P.S. = Post scriptum.
21. Praeceptor docendo discit, discipulus errando.
22. Si fueris Romae, Romano vivito more, si fueris alibi, vivito sicut ibi.

LECTIO TERTIA DECIMA *Елементи синтаксису*

Синтаксичні звороти. Особливості вживання синтаксичних зворотів у реченні. Відповідність синтаксичних зворотів підрядності "що", "щоб", "коли", "тому що", "після того, як".

Латинські прислів'я і крилаті вислови. Читання текстів

Вправа 13. Визначте, який із синтаксичних зворотів ужитий в реченні. Перекладіть речення на рідну мову:

1. Notum est amorem caecus esse.
2. Caesāre necato triumviri rempublicam obtinuerunt.
3. Cyrus Asia subacta cum scythis bellavit.
4. Cato dixit litterarum radīces amaras esse fructus iucundiores.
5. Thales docebat aquam esse initium rerum.
6. Orpheus cantu suo etiam bestias et saxa et arbores flexisse dicītur.
7. Socrates: «Scio, inquit, me multa nescire; itaque multo sapientior sum quam homīnes, qui putant se omnia scire».
8. Duobus litigantibus tertius gaudet.
9. Qui tacet, consentire videtur.
10. Homīnem te esse memento.
11. Aegro dum anīma est, spes esse dicītur.
12. Die, hospes, Spartaе nos te hic vidisse iacentes, dum sanctis patriae legibus obsequimur!
13. Pro patria sit dulce mori licet, atque decorum vivēre pro patria dulcius esse puto.
14. Oscitante uno deinde oscitat et alter.
15. Etiam sanato vulnēre cicatrix manet.
16. Consuetudo et mos vim legis habere videntur.
17. Roma deliberante Saguntum perit.
18. Recuperata pace artes florescunt.

LECTIO QUARTA DECIMA. Афіксальне словотворення

Префікси a-, ab-, abs-, ad-, amb-, contra-, post-, de-, des-, pro-, sub-, trans- та інші).

Суфікси -tor, -arium, -torium, -ulus, -culus, -ellus, -illus.

Етимологічна відповідність латинських слів та новоутворення слів з відповідними афіксами в українській та англійській мовах.

Лексичний мінімум. Вправи на словотвір. Зіставлення слів у латинській та європейських мовах

Вправа 14. Перекласти латинські слова та відшукати їхні етимологічні відповідники чи новотвори з відповідними афіксами в укр. та англ. мовах:

1. absentia	24. postponere	47. progressus
2. ablativus	25. posteritas	48. prospectus
3. abdicatio	26. contrarie	49. proiectus

4. abbreviare	27. demissio	50. providentia
5. adītus	28. defectus	51. proclamare
6. admissio	29. distantia	52. reflexus
7. adoptare	30. distributio	53. recursus
8. adventus	31. discriminare	54. reportare
9. ambiguus	32. discludere	55. reclamare
10. ambidexter	33. influere	56. subscribere
10. bipes	34. includere	57. suburbium
11. biennium	35. impulsus	58. superbus
12. circumferre	36. immigrare	59. superfluus
13. circumscribere	37. indirectus	60. translatio
14. circum	38. indispositus	61. transgressio
15. circumcisum	39. indocilis	62. transcribere
16. concordia	40. impossibilis	63. transitus
17. contractio	41. excusare	64. spectator
18. communitas	42. exclamare	65. auctor
19. compositio	43. exposirus	66. herbarium
20. complicare	44. expellere	67. territorium
21. componere	45. interventus	68. homunculus.
22. complexus	46. intervenire	

LECTIO QUINTA DECIMA. LECTIO SEXTA DECIMA. Синтаксис відмінків

Синтаксис речення із вживанням іменників у різних відмінках (Nominativus, Genetivus, Dativus, Accusativus, Ablativus).

Особливості перекладу латинських конструкцій.

Тексти. Вправи на лексико-граматичний аналіз

Вправа 15.

**Nominativus
Duplex (подвійний)**

1. Cicerō consul creatur. – Ціцерона обирають консулом.
2. Consilia Catilinae scelerata fuerunt. – Наміри Катіліни були злочинними.

**Genetivus
1. Obiectivus (додатку)**

1. Amor patriae. – Любов до Батьківщини.
2. Memor beneficii. – Пам'ятаючий про добродієство.
3. Vir rei militaris peritissimus. – Людина вельми досвідчена у військовій справі.

2. Possessivus (присвійний)

1. Domus patriae. – Батьківський дім.
2. Iudicii est. – Є обов'язком судді (суддя є зобов'язаний, судді властиво).
3. Levitatis est. – Свідчить про легковажність.

3. Partitivus (частини)

1. Optimum omnium. – Найкращий з усіх.
2. Nemo nostrum. — Ніхто з нас.

4. Qualitatis (якості)

1. Iter novem dierum. – Дев'ятиденний шлях.

5. Quantitativus (міри)

1. Aliquid concilii? – Який план (намір)?
2. Paulum morae. – Деякий час.
3. Ubi gentium sumus? – Серед якого народу ми живемо?

6. Pretii (ціни)

1. Tanti. – Стільки.
2. Quanti. – Скільки.
3. Magni (parvi) facere. – Робити дорогим (дешевим).

7. Criminis (кари)

1. Capitis damnare. — Засуджувати до смертної кари.
2. Capitis absolvere. — Звільняти від смертної кари.

8. Locī (місця)

1. Romae. – В Римі.
2. Kioviae. — В Києві.

9. Subiectivus (суб'єкта)

1. Absentia pecuniae. – Відсутність грошей.
2. Ira magistri. – Гнів учителя.

10. Explicativus (пояснюючий)

1. Vox virtutis. — Слово, що означає цноту.
2. Virtus continentiae. — Цнота, що ґрунтується на стриманості.

Dativus

1. Commōdi/incommōdi (вигоди/невигоди)

1. Non scholae, sed vitae discimus. – Ми вчимося не для школи, а для життя.
2. Non sibi soli homo natus est, sed patriae et suis. — Людина народжена не для самої себе, а для батьківщини та родичів.

2. Finalis (мети)

1. Tibi auxilio venio. – Я приходжу тобі на допомогу.
2. Hoc mihi documento est. – Це править мені за доказ.

3. Duplex (подвійний)

1. Mihi praesidio venire. – Приходить мені на допомогу.

2. Mihi ornamento est. – Служить мені окрасою (є для мене прикрасою).

4. Possessivus (присвійний)

1. Liber mihi est (Librimi habeo). – У мене є книга (я маю книгу).

5. Ethicus (моральної участі)

1. At tibi repente venit ad me Cannius! – Аж тут тобі раптом приходиться до мене Каніній!

2. Quid mihi Celsus agit? – Що поробляє у мене (мій) Цельс?

6. Auctoris (дійової особи)

1. Ceasari erant omnia uno tempore agenda. – Все мав зробити Цезар в одну мить (Цезар повинен був зробити все в одну мить).

Вправа 16.

Accusativus

1. Duplex (подвійний)

1. Roma patrem patriae Ciceronem dixit. – Рим назвав Ціцерона батьком батьківщини.

2. Docere te litteras. – Я вчу тебе грамоти.

3. Rasere te poscimus omnes. – Ми всі вимагаємо миру від тебе.

2. Exclamationis (вигуку)

1. Heu me miserum! – О, я нещасний!

2. Bellum hominem! – Чудова людина!

3. O fallacem hominum spem! – О зрадлива людська надія!

3. Temporis (часу)

1. Ducentos annos. – Протягом 200 років.

2. (Per) multos annos obsidere. – Облягати багато років (= протягом багатьох років).

4. Loci (місця і простору)

1. Romam – до Риму.

2. Domum – додому.

3. Rus – на село.

5. Limitationis (або) graecus (обмежений або грецький)

1. Os umerosque deo similis. – Обличчям та плечима схожий на бога.

6. Spatii extensionis (проміжку або протягу)

1. Caesar fossam quindēcim pedes latam, decem pedes altam, quingentos pedes longam perducere iussit. – Цезар велів викопати рів 15 футів завширшки, 10 футів завглибшки, 500 футів завдовжки.

Ablativus

1. Comparationis (порівняння)

1. 1. Terra minor est sole. – Земля менша від сонця.

2. Originis (походження)

1. Maecenas atavis edito regibus. — Меценат за походженням від прадідів-царів.
2. Summo loco natus. — Походить від знатного роду.
3. Roma. — з Риму.
4. Domo. — з дому.

3. Separationis (відокремлення)

1. Una lex nos ilia miseria liberavit. — Один закон звільнив нас від того нещастя.
2. Hostes proelico excesserunt. — Вороги вийшли з бою.

4. Modi (способу дії)

1. More Gallorum. — За звичаєм галів.

5. Qualitatis (якості)

1. Oritur imber sonitu saevo. — Дощ почався зі страшним шумом.
2. Britani capillo sunt promisso. — Британці вирізняються довгим волоссям.
3. Vono animo sum. — Я перебуваю в гарному настрої.

6. Causae (причини)

1. Ira incensus. — У гніві.
2. Spe impulsus. — В надії.
3. Pudore adductus. — Від сорому.
4. Precibus. — На прохання.

7. Limitationis (обмеження)

1. Rex Agesilaus altero pede claudus fuit. — Цар Агесілай був кульгавим на одну ногу.

8. Mensurae (міри)

1. Patria mihi vita meo multo est carior. — Батьківщина мені значно дорожча за життя.

9. Locis (місця)

1. Tota urbe. — В усьому місті.
2. Terra marique. — На суші й на морі.
3. Athenis. — В Атенах.

10. Auctoris (дійовості)

1. Vita ab amicis ornatur. — Життя прикрашається друзями (= Друзі є окрасою життя).
2. Aegroti a medicis sanantur. — Хворі лікуються лікарями (= Лікарі лікують хворих).

11. Instrumenti (знаряддя)

1. Tenere memoria. — Тримати в пам'яті.
2. Nuntiare litteris. — Повідомити листовно.

12. Inopiae (нестачі)

1. Avarus semper pluribus rebus eget. — Жадібному завжди бракує дуже багатьох речей.

13. Соріае (достачі)

1. Templum Aesculapii tum donis dives erat. – Храм Ескулапа тоді був багатий дарами.

14. Темпоріс (часу)

1. Hora septima. — О 7-й годині.
2. Ніете. — Взимку.
3. Kalendis Ianuariis. – На січневі календи.
4. Bello. – Під час війни.
5. Augusti temporibus. – У часи Августа.
6. Adventu. – 3 приходом.

15. Претіі (ціни)

1. Viginti talentis. – За 20 талантів.
2. Vir magna fortitudine. – Муж великої звитяги.

LECTIO SEPTIMA DECIMA. Основні правила латинського віршування. Віршові стопи. Основні розміри. Тексти. Вправи на семантичний і структурний аналіз текстів.

Horatius F.

Горацій Флак (65-8 до н.е.) – давньоримський поет.

Ad Melpomen

Exegi monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquile impotens
Possit diruere aut innumerabilis
Annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus
Et qua pauper aquae Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Aeolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quaesitam meritis et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

Phaedrus

Федр (бл. 15 до н.е. – бл. 70 н.е.) – давньоримський поет-байкар.

Fabula «De vulpe et uva»

Fama coacta vulpes alta in vineo

Uvam adpetebat, summis saliens viribus
Quam tangere ut non potuit, discedens ait:
“Nondum matura es; nolo acerbam sumere”.
Qui, facere quam non possunt, verbis elevant,
Adscribere hoc debebunt exemplum sibi.

Gaudeamus

Студентська пісня

Gaudeamus - популярна і нині студентська життєстверджуюча пісня латинською мовою. Створена студентами Гейдельберзького університету в кінці XIV ст. Нинішнього вигляду надав їй 1781 року мандрівний поет К. В. Кіндерлебен.

Gaudeamus igitur
Iuvenes dum sumus!
Post iucundam iuventutem,
Post molestam senectutem.
Nos habebit humus.

Ubi sunt, qui ante nos
In mundo fuere
Transeas ad superos,
Transeas ad inferos,
Hos si vis videre.

Vita nostra brevis est,
Brevi finiatur.
Venit mors velociter,
Rapit nos atrociter,
Nemini parcetur.

Vivat academia,
Vivant professores,
Vivat membrum quodlibet
Vivant membra quaelibet
Semper sint in flore!

Vivant omnes virgines,
Faciles, formosae!
Vivant et mulieres,
Tenerae, amabiles,
Bonaе, laboriosae.

Vivat et res publica,
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civitas,

Maecenatum caritas,
Quae nos hic protegit.

Pereat tristitia,
Pereant dolores,
Pereat diabolus,
Quis antiburschius
Atque irrisores!

Римська міфологія (FABULAE).
Адаптовані тексти для читання

PANDORA

Prometheus Iapeti filius primus homines ex luto finxit. Postea Vulcanus Iovis iussu ex luto mulieris effigiem fecit, cui Minerva animam dedit, ceterique dii alius aliud donum dederunt; ob id Pandoram nominarunt. Ea data in coniugium Epimetheo fratri; inde nata est Pyrrha, quae mortalis dicitur prima esse creata.

PROMETHEUS

Homines antea ab immortalibus ignem petebant neque in perpetuum servare sciebant; quod postea Prometheus in ferula detulit in terras, hominibusque monstravit quomodo cinere obrutum servarent. Ob hanc rem Mercurius Iovis iussu deligavit eum in monte Caucaso ad saxum clavis ferreis et aquilam apposuit, quae cor eius exeset; quantum die ederat, tantum nocte crescebat. Hanc aquilam post xxx annos Hercules interfecit eumque liberavit.

IO

Ex Inacho et Argia Io. Hanc Iuppiter dilectam compressit et in vaccae figuram convertit, ne Iuno eam cognosceret. Id Iuno cum rescivit, Argum, cui undique oculi refulgebant, custodem ei misit; hunc Mercurius Iovis iussu interfecit. At Iuno formidinem ei misit, cuius timore exagitata coegit eam, ut se in mare praecipitaret, quod mare Ionium est appellatum. Inde in Scythiam tranavit, unde Bosporum fines sunt dictae. Inde in Aegyptum, ubi parit Epaphum. Iovis cum sciret suapte propter opera tot eam aerumnas tulisse, formam suam ei propriam restituit deamque Aegyptiorum eam fecit, quae Isis nuncupatur.

DAPHNE

Apollo Daphnen Penei fluminis filiam virginem cum persequeretur, illa a Terra praesidium petit, quae eam recepit in se et in arborem laurum commutavit. Apollo inde ramum fregit et in caput imposuit.

AESCULAPIUS

Aesculapius Apollinis filius Glaucos Minois filio vitam reddidisse sive Hippolyto dicitur, quem Iuppiter ob id fulmine percussit. Apollo quod Iovi nocere non potuit, eos, qui fulmina fecerunt, id est Cyclopes, interfecit; quod ob factum Apollo datus est in servitutem Admeto regi Thessaliae.

EUROPA

Europa Argiopes et Agenoris filia Sidonia. Hanc Iuppiter in taurum conversus a Sidone Cretam transportavit et ex ea procreavit Minoem Sarpedonem Rhadamanthum. Huius pater Agenor suos filios misit, ut sororem reducerent aut ipsi in suum conspectum non redirent. Phoenix in Africam est profectus, ibique remansit; inde Afri Poeni sunt appellati. Cilix suo nomine Ciliciae nomen indidit. Cadmus cum erraret, Delphos devenit; ibi responsum accepit, ut a pastoribus bovem emeret, qui lunae signum in latere haberet, eumque ante se ageret; ubi decubisset, ibi fatum esse eum oppidum condere et ibi regnare. Cadmus sorte audita cum imperata perfecisset et aquam quaereret, ad fontem Castalium venit, quem draco Martis filius custodiebat. Qui cum socios Cadmi interfecisset, a Cadmo lapide est interfectus, dentesque eius Minerva monstrante sparsit et aravit, unde Spartoe sunt enati. Qui inter se pugnarunt. Ex quibus quinque superfuerunt, id est Chthonius Udaeus Hyperenor Pelorus et Echion. Ex bove autem, quem secutus fuerat, Boeotia est appellata.

REX MIDAS

Midas rex Mygdonius filius Matris deae a Timolo arbiter sumptus eo tempore, quo Apollo cum Marsya vel Pane fistula certavit. Quod cum Timolus victoriam Apollini daret, Midas dixit Marsyae potius dandam. Tunc Apollo indignatus Midae dixit: "Quale cor in iudicando habuisti, tales et auriculas habebis." Quibus auditis effecit, ut asininas haberet aures. Eo tempore Liber pater cum exercitum in Indiam duceret Silenus aberravit, quem Midas hospitio liberaliter accepit atque ducem dedit, qui eum in comitatum Liberi deduceret. At Midae Liber pater ob beneficium deoptandi dedit potestatem, ut, quicquid vellet, peteret a se. A quo Midas petiit, ut, quicquid tetigisset, aurum fieret. Quod cum impetrasset et in regiam venisset, quicquid tetigerat, aurum fiebat. Cum iam fame cruciaretur, petit a Libero, ut sibi speciosum donum eriperet; quem Liber iussit in flumine Pactolo se abluere, cuius corpus aquam cum tetigisset, facta est colore aureo; quod flumen nunc Chryssorrohas appellatur in Lydia.

MEDEA

Aetiae Medea et Idyiae filia cum ex Iasone iam filios Mermerum et Pheretem procreasset summaque concordia viverent, obiciebatur ei hominem tam fortem

ac formosum ac nobilem uxorem advenam atque veneficam habere. Huic Creon Menoeci filius rex Corinthius filiam suam minorem Glaucen dedit uxorem. Medea cum vidit se erga Iasonem bene merentem tanta contumelia esse affectam, coronam ex venenis fecit auream eamque muneri filios suos iussit novercae dare. Creusa munere accepto cum Iasone et Creonte conflagravit. Medea ubi regiam ardere vidit, natos suos ex Iasone Mermerum et Pheretem interfecit et profugit a Corintho.

MEDEA EXUL

Medea Corintho exul Athenas ad Aegeum Pandionis filium devenit in hospitium eique nupsit; ex eo natus est Medus. Postea sacerdos Dianae Medeam exagitare coepit regique negabat sacra caste facere posse eo, quod in ea civitate esset mulier venefica et scelerata. Tunc iterum exulatur. Medea autem iunctis draconibus ab Athenis Colchos redit; quae in itinere Absoridem venit, ubi frater Alysrtus sepultus erat. Ibi Absoritani serpentium multitudini resistere non poterant; Medea autem ab eis rogata lectas eas in tumulum fratris coniecit, quae adhuc ibi permanentes, si qua autem extra tumulum exit, debitum naturae persolvit.

DAEDALUS

Daedalus Eupalami filius, qui fabricam a Minerva dicitur accepisse, Perdicem sororis suae filium propter artificii invidiam, quod is primum serram invenerat, summo tecto deicit. Ob id scelus in exilium ab Athenis Cretam ad regem Minoem abiit.

MINOS

Minos Iovis et Europae filius cum Atheniensibus belligeravit, cuius filius Androgeus in pugna est occisus. Qui posteaquam Athenienses vicit, vectigales Minois esse coeperunt; instituit autem, ut anno uno quoque septenos liberos suos Minotauro ad epulandum mitterent. Theseus posteaquam a Troezena venerat et audiit, quanta calamitate civitas afficeretur, voluntarie se ad Minotaurum pollicitus est ire. Quem pater cum mitteret, praedixit ei, ut, si victor reverteretur, vela candida in navem haberet; qui autem ad Minotaurum mittebantur, velis atris navigabant.

THESEUS APUD MINOTAURUM

Theseus posteaquam Cretam venit, ab Ariadne Minois filia est adamatus adeo, ut fratrem proderet et hospitem servaret; ea enim Theseo monstravit labyrinthi exitum, quo Theseus cum introisset et Minotaurum interfecisset, Ariadnes monitu licium revolvendo foras est egressus eamque, quod fidem ei dederat, in coniugio secum habiturus avexit.

ARIADNE

Theseus in insula Dia tempestate retentus cogitans, si Ariadnen in patriam portasset, sibi opprobrium futurum, itaque in insula Dia dormientem reliquit; quam Liber amans inde sibi in coniugium abduxit. Theseus autem cum navigaret, oblitus est vela atra mutare, itaque Aegeus pater eius credens Theseum a Minotauro esse consumptum in mare se praecipitavit, ex quo Aegeum pelagus est dictum. Ariadnes autem sororem Phaedram Theseus duxit in coniugium.

ANDROMEDA

Cassiope filiae suae Andromedae formam Nereidibus anteposuit. Ob id Neptunus expostulavit, ut Andromeda Cephei filia ceto obiceretur. Quae cum esset obiecta, Perseus Mercurii talaribus volans eo dicitur venisse et eam liberasse a periculo; quam cum abducere vellet, Cepheus pater cum Agenore, cuius sponsa fuit, Perseum clam interficere voluerunt. Ille cognita re caput Gorgonis eis ostendit omnesque ab humana specie sunt informati in saxum. Perseus cum Andromeda in patriam redit. Polydectes ut vidit Perseum tantam virtutem habere, pertimuit eumque per dolum interficere voluit; qua re cognita Perseus caput Gorgonis ei ostendit et is ab humana specie est immutatus in lapidem.

ANTIGONA

Creon Menoecei filius edixit, ne quis Polynicen aut, qui una venerunt, sepulturae traderent, quod patriam oppugnatum venerint; Antigona soror et Argia coniunx clam noctu Polynicis corpus sublatum in eadem pyra, qua Eteocles sepultus est, imposuerunt. Quae cum a custodibus deprehensae essent, Argia profugit, Antigona ad regem est perducta; ille eam Haemoni filio, cuius sponsa fuerat, dedit interficiendam. Haemon amore captus patris imperium neglexit et Antigonam ad pastores demandavit, e mentitusque est se eam interfecisse. Quae cum filium procreasset et ad puberem aetatem venisset, Thebas ad ludos venit; hunc Creon rex, quod ex draconteo genere omnes in corpore insigne habebant, cognovit. Cum Hercules pro Haemone deprecaretur, ut ei ignosceret, non impetravit; Haemon se et Antigonam coniugem interfecit. At Creon Megaram filiam suam Herculi dedit in coniugium, ex qua nati sunt Therimachus et Ophites.

LEDA

Iuppiter Ledam Thestii filiam in cygnum conversus ad flumen Eurotam compressit et ex eo peperit Pollucem et Helenam, ex Tyndareo autem Castorem et Clytaemnestram.

HELENA

Theseus Aegei et Aethrae Pitthei filiae filius cum Pirithoo Ixionis filio Helenam Tyndarei et Ledae filiam virginem de fano Dianae sacrificantem rapuerunt et detulerunt Aphidnas in pagum Atticae regionis. Quod Iovis eos cum vidisset tantam audaciam habere, ut se ipsi ad periculum offerrent, in quiete eis imperavit, ut peterent ambo a Plutone Pirithoo Proserpinam in coniugium; qui cum per insulam Taenariam ad inferos descendissent et, de qua re venissent, indicarent Plutoni, a furiis strati diuque lacerati sunt. Quo Hercules ad canem tricipitem ducendum cum venisset, illi fidem eius implorarunt; qui a Plutone impetravit eosque incolumes eduxit. Ob Helenam Castor et Pollux fratres belligerantur et Aethram Thesei matrem et Phisadiem Pirithoi sororem ceperunt et in servitutem sorori dederunt.

TANTALUS

Tantalus Iovis et Plutonis filius procreavit ex Dione Pelopem. Iuppiter Tantalum concredere sua consilia solitus erat et ad epulum deorummittere, quae Tantalus ad homines renuntiavit; ob id dicitur ad inferos in aqua media fine corporis stare semperque sitire et, cum haustum aquae vult sumere, aquam recedere. Item poma ei super caput pendent, quae cum vult sumere, rami vento moti recedunt. Item saxum super caput eius ingens pendet, quod semper timet ne super se ruat.

CASSANDRA

Cassandra Priami et Hecubae filia in Apollinis fano ludendo lassa obdormisse dicitur; quam Apollo cum vellet comprimere, corporis copiam non fecit. Ob quam rem Apollo fecit, ut, cum vera vaticinaretur, fidem non haberet.

ACHILLES

Thetis Nereis cum sciret Achillem filium suum, quem ex Peleo habebat, si ad Troiam expugnandam isset, periturum, commendavit eum in insulam Scyron ad Lycomedem regem, quem ille inter virgines filias habitu femineo servabat nomine mutato; nam virgines Pyrrham nominarunt, quoniam capillis flavis fuit et Graece rufum "pyrrhon" dicitur. Achivi autem cum rescissent ibi eum occultari, ad regem Lycomedem oratores miserunt, qui rogarent, ut eum adiutorium Danais mitteret. Rex cum negaret apud se esse, potestatem eis fecit, ut in regia quaererent. Qui cum intellegere non possent, quis esset eorum, Ulixes in regio vestibulo munera feminea posuit, in quibus clipeum et hastam, et subito tubicinem iussit canere armorumque crepitum et clamorem fieri iussit. Achilles hostem arbitrans adesse vestem muliebrem dilaniavit atque clipeum et hastam arripuit. Ex hoc est cognitus suasque operas Argivis promisit et milites Myrmidones.

LAOCOON

Laocoon Capys filius Anchisae frater Apollinis sacerdos contra voluntatem Apollinis cum uxorem duxisset atque liberos procreasset, sorte ductus, ut sacrum faceret Neptuno ad litus. Apollo occasione data a Tenedo per fluctus maris dracones misit duos qui filios eius Antiphantem et Thymbraeum necarent, quibus Laocoon cum auxilium ferre vellet, ipsum quoque nexum necaverunt. Quod Phryges idcirco factum putarunt, quod Laocoon hastam in equum Troianum miserit.

POLYXENA

Danai victores cum ab Ilio classem conscenderent et vellent in patriam suam quisque reverti et praedam quisque sibi duceret, ex sepulcro vox Achillis dicitur praedae partem expostulasse. Itaque Danai Polyxenam Priami filiam, quae virgo fuit formosissima, propter quam Achilles cum eam peteret et ad colloquium venisset ab Alexandro et Deiphobo est occisus, ad sepulcrum eius eam immolaverunt.

Pater noster

Господня молитва «Отче наш», яка міститься в Євангелії від Матвія [VI,9-13], є однією з найголовніших молитов християн. Подаємо її текст латинською мовою.

Pater noster, qui[es] in coelis, sanctificetur Nomen Tuum.
Veniat regnum Tuum; fiat voluntas Tua, sicut in coelo, etiam in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.

Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.

Et ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo, quia Tuum est regnum, et potentia, et gloria in secula.

Amen.

Латина – мертва мова?

Як писав Юліан Тувім: «Яка ж це мертва мова, якщо вона пережила тисячоліття?..» Як «пережила»? У текстах, творах, що збереглися до наших днів і завдяки яким ми можемо спостерігати за розвитком та змінами мови протягом століть; в історичних пам'ятках і документах середньовіччя, витворах епохи Відродження. Окрім того, вона збереглася в романських мовах, мовах тих скорених Римом народів, які відчули його політичний і культурний вплив. Це італійська, французька, іспанська, португальська, румунська та інші.

Впливу латини зазнали й інші мови: вчені підраховали, що з 20 тисяч найуживаніших слів англійської мови понад 10 тисяч латинського походження, понад 2 тисячі – грецького і лише близько 5 тисяч – англосаксонського.

Достатньо латинізмів і в російській та українській мовах. Звичайно, це не тільки наукова термінологія, що в більшості випадків є міжнародною, але і слова побутового вжитку. Наведемо декілька прикладів: щодо освіти – «школа», «інститут», «студент», «таблиця», «директор», «лекція», «аудиторія» і т.і.

Латинська мова – LINGUA LATINA

Звідки пішла назва мови, якою розмовляли римляни? Латина – давня мова племені Лація (LATIUM), невеликої області середньої Італії, що межувала із землями сабінян, Етрурією та Кампанією. Жителі Лації звалися латинами. А їхня мова – латинською. Згідно з міфічними оповідями, саме латини прийняли Енея, який тікав із захопленої греками Трої, а його далекому родичеві Ромулу випала честь стати засновником і першим царем Риму (у 753 р. до н.е.). Рим на початку був столицею Лації, а вже потім – всієї Італії, Середземноморського басейну, – Римської імперії. Назва ж мови латинян залишилася.

Етапи розвитку латинської мови

• Доархаїчний	До середини 3 століття до н.е.	Древні пам'ятки: надписи, культові пісні, закони
• Архаїчний	3 240 р. до н.е. до 80 р. до н.е.	Виникнення літературної мови, римської поезії: постановка у Римі перших трагедій і комедій як переробок грецьких, переклад «Одіссеї» латинською мовою (військовополонений грек Тіт Лівій Андронік)
• Класичний
(«цицеронівський»)	80-30 р.р. до н.е.	Вища ступінь розвитку мови, представлена у вигляді здебільшого прозових творів
• «Августовський»
(золотий)	30-14 р.р. до н.е.	Розквіт римської поезії
• Срібний	14 р. до н.е. – 117 р. н.е.	Подальший розвиток латинської літературної мови у публіцистиці. Стилістичне вдосконалення мови.

Після падіння Римської імперії латинська мова зазнала певної кризи у розвитку, вийшла із загального вжитку, проте до 18 століття залишилася мовою поезії та ораторства (Сковорода), до сьогоднішніх днів – мовою релігії (католицтво). Знання латинських крилатих висловів, етимології міфічних назв – ознака освіченості й ерудиції, блискуча

властивість гуманітарної (філологічної, юридичної, історичної, правової, культурологічної) освіти.

Етимологія римських традицій і назв

Римське ім'я традиційно складалося з трьох частин: 1. – особисте ім'я, дане при народженні (prenomen); 2. – родове ім'я, що належить усій родині (nomen gentile); 3. – прізвище (cognomen). Наприклад, Publius Vergilius Maro. Таким чином, син мав родове ім'я та прізвище батька, а змінювалося тільки особисте ім'я. Іншим був звичай називати дочку: особисте ім'я вона одержувала від родового імені батька: якщо батько з роду Юліїв, то дочка звалася Юлією, з роду Еміліїв – Емілія і т.д. Якщо в сім'ї було дві й більше дочок, то наступну називали Юлією (чи Емілією) Молодшою/ Другою/Третьою і т.д. Наприклад, дочку Цицерона звали Тулією, тому що родове ім'я її батька було Tullius (Marcus Tullius Cicero). Про заміжню жінку говорили так: її ім'я (родове ім'я її батька) поряд з прізвищем чоловіка.

Весталка походить від імені Вести – богині домашнього затишку і сімейного життя. Разом із тим вона була покровителькою державництва, тому значення її культу і святилища було надзвичайно великим. У храмі не було її статуї, а символом Вести був священний вогонь, який горів постійно за підтримки жриць-весталок. Вогонь, що згаснув, передвіщав нещастя Риму; весталку, яка недоглядила, карали тілесно. У храмі служили 6 жриць, разом зі старшою. У весталки обиралися дівчата віком від 6 до 10 років, вони мали служити богині протягом 30 років. За порушення обітниць весталку карали: її хоронили заживо. Проте були й привілеї у весталок: окремі місця у театрі. Самим значним привілеєм було право помилування приговорених до смерті. Цим правом весталка користувалася лише тоді, коли засуджений мав звернутися за допомогою до неї безпосередньо – на вулиці, наприклад.

Будинок римлянина з 7 століття до н.е. будувався з дерева, крився черепицею. Життя сім'ї проходило здебільшого в прийомній залі (atrium), головній частині будинку. Зверху атрій був захищений дахом,

який з внутрішнього боку мав невеликий чотирикутний витвір – *compluvius*. Через нього у будинок проникало світло, а дощова вода збиралася у басейн – *impluvius*. У II половині 2 століття до н.е. до кабінету господаря будинку, який знаходився безпосередньо за атрієм, стали добудовувати за грецьким звичаєм перистиль – внутрішній двір, оточений колонадою, з басейном і фонтаном; його часто прикрашали статуями й квітами; навколо перистіля розташовувалися кімнати.

Адміністративне життя римлян і начало республіканства відносять до 5 століття до н.е. Влада була передана до рук консулів, які також здійснювали верховне командування військами під час війни. До вищих посадових осіб (*magistratus maiores*) відносили: квесторів – займалися фінансовими питаннями і завідували казною; едилів – сліdkували за порядком і безпекою; а також сліdkували за санітарним станом і будівництвом представники плебеїв - народні трибуни, судові чиновники – претори. Коли розподілялися посади, враховувався і вік осіб: для квестора – від 30, едила – після 37, претора – у 40, консула – 43. Звичайно, були й виключення з правил, проте вікові межі були суттєвим чинником вибору на адміністративну посаду.

Римське літочислення. Місяці Римського календаря мають назви від імен богів, видатних осіб, за їх порядковим представленням: *Januarius* (від імені бога входу - Януса), *Febrarius* (від *februa* – очищення, щорічного культового свята), *Martius* (від імені бога війни Марса), *Aprilius* (можливо, походить від *aperire* - відкривати), *Maius* (від імені німфи Майї, матері Меркурія), *Iunius* (від імені богині Юнони), *Iulius* (на честь Гая Юлія Цезаря), *Augustus* (на честь імператора Августа), *September* (сьомий), *Octavius* (восьмий), *November* (дев'ятий), *December* (десятий). Місяць у календарі мав три особливі дні, які мали спеціальні назви і за якими визначалися інші дні: перші дні кожного місяця – календи (*Kalendae*), тринадцяті, а в деяких місяцях – п'ятнадцяті, – іди (*Idus*), дев'ять днів перед ідами – нони. Таким чином, нони приходилися на 5-й день у ті місяці, коли іди були 13-го, і на 7-й день, коли іди були 15-го числа. Збереглися до наших днів відомі римлянам знаки зодіаку: Овен (*aries*), Бик (*taurus*), Близнюки (*gemini*), Рак (*cancer*), Лев (*leo*), Діва

(virgo), Віси (libraque), Скорпіон (scorpius), Стрілець чи Лучник (arcitenes), Козерог (caper), Водолій (amphora), Риби (pisces).

Дні тижня. Староримський тиждень був восьмиденним. Проте з часів Августа було запроваджено семиденний (планетарний) тиждень, узаконений у 321 р.н.е. імператором Константином. Тиждень починається з неділі – dies Solis – сонячного дня, який за часів християнства отримав назву dies dominica (господній день). Інші дні – dies Lunae (понеділок), dies Martis (вівторок), dies Mercurii (середа), dies Iovis (четвер), dies Venēris (п'ятниця), dies Saturni (субота) – мали назви, що походять від імені богів і божественних істот. Пізніша назва суботи запозичена із старовірврейського Sabbathum – «день відпочинку».

Коронування було давньою традицією римлян-воїнів. Корони відрізнялися своєю формою, матеріалом. Так, вінком з дубового листя (corona civica) нагороджували рятівника життя римського громадянина з надписом: «Od civem servatum». Воїна, який першим піднявся на ворожі стіни міста, нагороджувався золотим вінком, форма якого нагадувала зубці кріпосних стін (corona muralis). Той, хто першим опинявся на ворожому кораблі у ході його захоплення, отримував золотий вінок, прикрашений зображеннями носів кораблів (corona rostrum або ж corona navalis). Найвищою нагородою переможця-тріумфатора була corona triumphalis – золотий вінок переможця, який тримав над його головою раб. Інші атрибути перемоги – нагороди розшитими плащами, кінь, колісниці, знамена тощо також прийшли з Риму.

☞ **Метрика, або віршування**

Варто пам'ятати, що між сучасною і давньою поезією (грецькою чи римською) існує величезна різниця. Для нас поняття «вірш» пов'язане з ритмом і римою, при цьому для сучасної поезії рима не є обов'язковою. У латинській поезії основу вірша складає ритм, якого досягають регулярним і чітко визначеним чергування довгих-коротких складів. Іншою характерною відмінністю є те, що в сучасній поезії наголос у слові є незмінним. А в латинському вірші акцент залежить від розстановки складів, і ритмічний наголос часто не співпадає зі звичайним.

Одиницею ритму є стопа, що, в залежності від віршованого розміру, складається з тієї чи іншої кількості довгих-коротких складів, певним чином організованих.

Характерним для латинської поезії є недопустимість зйання (пустоти), тобто голосний наприкінці слова не може співвідноситися з начальним голосним наступного слова (вони не можуть читатися як написано). У тих випадках, коли це стається, відбувається елізія (випадіння кінцевого голосного звуку першого слова).

Наприклад, якщо перше слово закінчується, а друге починається голосним (*in vento et rapida scribere oportet aqua*) необхідно читати так: «*in vent' et rapida scriber' oportet aqua*» і т.п.

Дещо інший характер має явище афerezису (коли після слова, що закінчується на голосний чи звук *m*, йде форма допоміжного дієслова *esse*). Для прикладу, «*formosa est messibus aestas*» слід читати: *formosa 'st messibus aestas*.

Довгий віршований рядок важко вимовляти на одному диханні, тим більше, що необхідними є смислові паузи; тому під час читання вголос використовується т.з. цезура – зупинка, пауза всередині стопи; вона не розбиває слова, використовується після нього, і частково співпадає зі смисловою паузою.

Віршові розміри

Обмежимося розглядом лише найбільш уживаних.

1. **Дактилічний гекзаметр** (дактиль – у сучасній системі віршування трискладовий розмір з наголосом на перший склад). Його називаю іноді героїчним віршем, тому що цим розміром написані давні епічні, або героїчні, поеми «Іліада», «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія. Основною стопою є дактиль і віршований рядок складається з шести стоп. Окрім того, дактилічним гекзаметром писали сатири і буколіки.

...*At/ re/gi/na/ do/los/ (quis/ fa lle re po sit a/man/tem/ ?)*

Prae/sen/sit/ mo/tus/qu(e)/ e/xce/pit/ pri/ma/ fu/tu/ros/...

Tan/d(em)/ his/ Ae/ne/an/ com/pe/lлат/ vo/ci/bus/ ul/tro/...

(*Вергілій*)

2. **Дактилічний пентаметр**. Основною його стопою є також дактиль. Особливість – віршований рядок складається з п'яти стоп. Вживається

завжди з дактилічним гекзаметром. Разом вони створюють двовірш, який називається елегійний двовірш і використовується в елегіях, коротких віршах, епіграмах.

3. **Алкеєва строфа.** Лірична поезія, яка використовує різноманітні віршові розміри і строфи: наприклад, 1 і 2 рядки – 11-складовий вірш, 3-я – 9-складовий, 4-а – 10-тискладовий. Оди Горація написано алкеєвою строфою.

Nunc/ est/ bi/ben/dum/, nunc/ pe/de/ li/be/ro/

Pul/san/da/ tel/lus/, nunc/ Sa/li/a/ri/bus/

Or/na/re/ pul/vi/nar/ de/o/rum/

Tem/pus/ e/rat/ da/pi/bus/,so/da/les/.

(Горації)

Перевір себе

Латинські крилаті вирази в їх співвідношенні з російськими та українськими

<i>Латинський афоризм</i>	<i>Його російський (український) варіанти</i>
1. Ab alio expectes, alteri quod feceris.	(Поступай с другими так, как от других ждешь.) Поступай так, как хотел бы, чтобы поступали с тобой.
2. Aliena vitia in oculis habetum, a tergo nostra sunt.	(Чужая жизнь под пристальным взглядом, а своя позади.) В чужом глазу пещинку видно, а в своем и бревна не разглядишь.
3. Amantium irae amoris integratio est.	(Гнев страсти с любовью соединен). Милые бранятся – только тешатся.
4. Clavus clavo pellitur.	
5. Consonus esto lupis, si lupus esse cupis.	

6. Cornix cornici oculum non effodit.	
7. Deliberandum est saepe, statuendum semel.	
8. Dulce et decorum est pro patria mori.	
9. Dum recte vives, ne cures verba malorum.	
10. Equi donati dentes non inspiciuntur.	
11. Eventus stultorum magister.	
12. Faber est quisque suae fortunae.	
13. Finis coronat opus.	Конец – всему венец.
14. Gaudia principum nostri sunt saepe doloris.	
15. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.	
16. Ignem formidat adusta manus.	
17. Mala herba cito crescit.	
18. Malum alienum ne feceris tuum gaudium.	
19. Nihil agenti dies est longus.	
20. Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.	
21. No omne, quod nitet, aurum est.	Не все те золото, що блищать.
22. Nullum malum sine aliquo bono.	
23. Omne nimium nocet.	Що занадто, то не здорово.
24. Suus rex reginae placet.	
25. Tarde venientibus ossa.	
26. Ut sementem facis, ita metes.	
27. Quidquid discit, tibi discit.	Чему бы ты не учился, учишься для себя.
28. Exemplis discimus.	Мы учимся на примерах.
29. Repetitio est mater stultorum.	Повторение – мать учения.

30. Manus manum lavat.	Рука руку моет.
31. Unum castigabis, centum emendabis.	Одного накажешь – сотню исправишь. Один битий десятиох небитих дає.
32. Consuetudo – altera natura.	Привычка – вторая натура.
33. Amicus centur in re incerta cernitur.	Друг познается в беде.
34. Facile dictum, difficile factu.	Легко сказать, трудно сделать.
35. Omnia mea me cum porto.	Все свое ношу с собой.
36. Aut omnia, aut nihil.	Все или ничего.
37. Scio me nihil scire.	Я знаю, що не знаю нічого.
38. Cuiusvis hominis est errare.	Каждому свойственно ошибаться.

Частовживані стали вирази

Vae victis! – Заради перемоги!

Veni, vidi, vici. – Прийшов, побачив, переміг.

Et tu, Brute? – І ти, Бруте?

Ave, imperatore, morituri te salutant! – Слава, імператоре, приречені на смерть вітають тебе!

Panem et circenses! – Заволодіти й володарювати!

Alea iacta est. – Жереб кинуто.

Alma mater. – Друга мати (рідний дім, школа тощо).

Alter ego. – Друге «я» (підсвідоме).

Suum quique. – Каждому своє.

Д о п о в н и

Словничок латиніста

"Non enim tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire"
Не так прекрасно знати латину, як соромно її не знати.

Цицерон

A	
Ab absurdo	Від протинвного (спосіб доказу)
Ab incunabulis	З колиски
Ab ovo	З яйця; Від самого початку
Ad hoc	До цього, для цього випадку
Ad honores	Заради честі, поваги. Задаром
Ad infinitum	До безкінечності
Ad Kalendas Graecas	До грецьких календ (яких у греків не було) (тобто ніколи).
Ad libitum	Як завгодно, на вибір
Ad notanda	Варто зауважити
Ad patres	До пращурів (мертвих)
Ad rem	До діла, і так зрозуміло.
Ad unguem	До нігтя, до повного успіху
Ad usum	До вжитку
Ad usum externum	Для зовнішнього користування
Ad usum internum	Для внутрішнього користування
Ad usum proprium	Для власного користування
Ad valorem	По достоїнству
Albo dies notanda lapillo	Відмітити день білим камінцем.
Alea jacta est	Жереб кинуто! (приписується Юлію Цезарю)
Alter ego	Другий я; побратим
Amicus Plato, sed magis amica veritas	Платон - друг, але істина ще більший друг
Amorem canat aetas prima	Хай юність співає про кохання

Argumentum hominem	ad	Докази, розраховані на почуття переконуваного
Argumentum ignorantiam	ad	Доказ, розрахований на необізнаність співбесідника
Ars longa, vita brevis est		Мистецтво вічне, та життя людини коротке
Audaces fortuna juvat		Доля допомагає сміливим. (Вергілій)
Audiatur et altera pars		Слід вислухати й іншу сторону
Auri sacra fames		Триклята жага золота!
Ave, Caesar, morituti te salutant		Здрастуй, Цезаре, ті, що йдуть на смерть, тебе вітають! (звернення римських гладіаторів до імператора перед боєм)
B		
Beati possidentes		Щасливий, хто володіє
Bellum omnium contra omnes		Війна всіх проти всіх
Bellum frigidum		Холодна війна
Bis dat, qui cito dat		Подвійно дає той, хто дає швидко
Bona fide		По добрій вірі, довірливо
C		
Carpe diem		Хапай день, пиймай миттевість. Користуйся сьогоднішнім днем.
Castigare mores	ridendo	Сміхом поправляти звичаї
Ceteris paribus		За інших рівних умов.
Circulus vitiosus		Порочне коло, безвихідь.
Cogito, ergo sum		Я мислю, виходить - існую
Conditio sine qua non		Неодмінна умова
Consensus omnium		Згода всіх; загальне визнання
Corpus delicti		Склад злочину, основні докази злочину
Cum grano salis		З зернятком солі (їдко, дошкульно)
Currente calamo		Писати поспішливо й не досить обмірковано

Curriculum vitae	Життєпис; короткі відомості про чиєсь життя
D	
De gustibus non est disputandum	Про смаки, уподобання не сперечаються
De mortuis aut bene aut nihil	Про мертвих говорити схвально або нічого
De te fabula narratur	Про тебе байка мовиться
De visu	На власні очі, як очевидець
Dixi	Я сказав, я висловився
Dixi et animam levavi	Я висловився - і на душі полегшало
Divide et impera	Розділяй і пануй
Docendo discimus	Навчаючи, самі вчимося
Dones eris felix, multos numerabis amicos	Доки будеш щасливим, у тебе буде багато друзів
Do ut des	Даю, щоб отримувати від тебе
Dulce et decorum est pro patria mori	Радісно і почесне віддати життя за Вітчизну
Dum spiro, spero	Доки думаю, надіюсь
Dura lex, sed lex	Суворий закон, але це закон
E	
Ergo	Таким чином; виходить
Errare humanum est	Людині властиво помилятися
Esse homo!	Оце Людина!
Est modus in rebus	Є міра в речах; всьому є межа
Et tu quoque Brute	І ти, Бруте!
Exceptis excipiendis	За винятком того, що слід відкинути.
Extra muros	Публічно
Eo ipso	Цим самим
Ex abrupto	Відразу, зненацька; без підготовки
Ex adverso	Доказ від протилежного

Ex libris	Із книг
Ex nihilo nihil	Із нічого - ніщо
Explicite	Розгорнуто, ясно.
Ex oriente lux	Світло йде зі Сходу
Ex ungue leonem	По пазуру лева (видно птаха по лету)
F	
Feci quod potui, faciant meliora potentes	Я зробив, що зміг, хто зможе, хай спробує зробити краще.
Festina lente	Поспішай повільно, не роби наспіх.
Fiat lux!	Хай буде світло!
Finis coronat opus	Кінець вінчає справу.
Fortiter in re, suaviter in modo	Твердо в справах, м'яко у відносинах.
G	
Gaudeamus igitur	Отже, будемо веселитися
Gratis	Задарма, безкоштовно.
Gutta cavat lapidem	Крапля довбає камінь
H	
Habeat sibi	Тримай про себе
Habent sua fata libelli	І книги мають свою долю
Homo homini lupus est	Людина людині - вовк
Homo sapiens	Людина як розумна істота
Homo sum et nihil humani a me alienum puto	Я людина, і все людське мені властиве
Honoris causa	Заради шани, за заслуги
Horribile dictu	Жахливо мовити
I	
Ibi victoria, ubi concordia	Там перемога, де злагода
Ibidem	Там же

Idem per idem	Те ж саме через те ж саме
Ignavia est jacere dum possis surege	Малодушно лежати, коли можеш підвестися.
Igni et ferro	Вогнем і мечем.
Ignis sanat	Вогонь лікує
Ignorantia non est argumentum	Невігластво - це не доказ
Implicite	Заплутано, неясно.
In brevi	В короткому викладі.
In deposito	На зберігання
In extremis	В останню мить, да крайній випадок
In favorem	На користь (в честь) когось
In hoc signo vinces	Під цим стягом переможеш.
In medias res	В саму суть речей
In optima forma	В найкращій формі.
In pleno	В повному складі.
In saecula saeculoru	Во віки віків.
In statu reprobationis	В момент зародження, в стані утворення.
In vino veritas	Істина у вині
Incredibili dictu	Сказати неправдиво
Ipsa facto	В силу очевидного факту
Ipsa jure	В силу закону
Ira furor brevis est	Гнів - тимчасове божевілля.
Irritabilis poetarum gens	Роздратованих поетів плем'я.
Is fecit, qui prodest	Вчинив той, кому це на руку
Item	Так само
J	
Jurare in verba magistri	Клястися лише словами вчителя (дуже легко)
Justum et tenacem	Людина чесна, непохитна в рішеннях

propositi virum!	
L	
Lapidarius	Такий, що нагадує карби на каменях, пам'ятниках. Лапідарний стиль передбачає короткі, енергійні, виразні слова й вислови.
Lege artis	За всіма правилами мистецтва
Licium sit	Дозволено
Littera scripta manet	Що написано пером, того й сокирою не вирубати
M	
Manu propria	Своєю рукою, власноручно
Manus manum lavat	Рука руку мие.
Margaritas ante porcas	Не посівайте бісер перед свинями
Mater semper est certa	Мати завжди відома
Maxima debetur puero reverentia	Ставитися до дитини з високою повагою.
Mea culpa	З моєї вини
Memento mori	Не забувай про смерть (щоб краще вести себе за життя)
Mens agitat molem	Розум рухає масу.
Mens sana in corpore sano	Бадьорий дух в здоровому тілі
Militavi non sine gloria	Я боровся не без слави.
Mirabile dictu	Неймовірно сказати
Modus agendi	Спосіб дій
Modus vivendi	Стиль життя
More majorum	За звичаєм предків.
Mors civilis	Позбавлення громадянських прав
Motu proprio	За власним бажанням.
Multa paucis	Багато в небагатьох словах.
Multum, non multa	Багато, але без зайвого; якість, а не кількість
Mutatis mutandis	Вносячи відповідні зміни

N	
Nascuntur poetae, fiunt oratores	Поетами народжуються, ораторами робляться.
Natura abhorret vacuum	Природа не терпить порожнечі
Nek plus ultra	До крайньої межі; найкращий, неперевершений.
Nemo	Ніхто
Ne quid nimis	Нічого зайвого.
Nil admirari	Нічому не слід дивуватися.
Nomen nescio	Імені не пам'ятаю; якась особа.
Nomina sunt odiosa	Імена ненависні. (не будемо наводити імена).
Non bis in idem	Не двічі ж за те саме!
Non liquet	Неясно
Non multa, sed multum	Не багато, але багато
Non possumus	Не можемо, нема можливості.
Nosce te ipsum	Пізнай самого себе
Nota bene (NB)	Добре зафіксуй!
Nulla dies sine linea	Жодного дня без рисочки; ні дня без помітки
O	
Obscurum per obscurius	(пояснити) незрозуміло за допомогою ще більш незрозумілого
Oculis, non manibus	На погляд - не навпомацки (поверхнево)
Omnia mea mecum porto	Все своє ношу з собою
O, sankta simplicitas	О свята простота! (Так мовив Ян Гус, охоплений багаттям, коли побачив, що бабуся підкидає у вогонь, на якому його спалювали, дрова).
O tempora, o mores!	О часи, о звичаї!
P	
Panem et circenses	Хліба й видовищ.

Pars pro toto	Частину замість цілого
Pauca sed bona	Небагато, але добре
Per aspera ad astra	Через тернії - до зірок
Pereat mundus, fiat philosophia	Провалився весь світ, а правосуддя має здійснитися.
Per fas et nefas	Правдами й неправдами
Per leges licet	По законам можна
Per se	Само по собі
Persona grata	Бажана особа, особа, що користується повагою, офіційно визнана.
Periculum in mora	Небезпека в гаянні часу
Perpetuum mobile	Вічний двигун
Pia desiderata	Благі бажання, благі наміри
Post factum	Після того, що вже пройшло
Post hoc, ergo propter hoc	Після цього - отже внаслідок цього
Post hominum memoriam	За межами людської пам'яті; з незапам'ятних часів
Primus inter pares	Перший серед рівних
Pro aris et focus	За вівтарі й домівки (Ціцерон про війну з нападниками).
Pro bono publico	В ім'я суспільного блага
Pro domo sua	Відносно себе, в особистій справі.
Pro et contra	За і проти
Pro forma	Заради форми, формалістичне
Pro memoria	На згадку. Для пам'яті
Pro tanto	Відповідно.
Proprio motu	Власноручно.
Punica fides	Карфагенська добропорядність (тобто віроломство).
Q	
Qualis rex, talis grex	Який цар, таке і його оточення.

Qualis vita, et mors ita	Яке життя, така смерть.
Quantum satis	Скільки потрібно.
Quasi	Ніби, начебто.
Qui pro quo	Одне замість іншого. Плутанина, непорозуміння.
Quo vadis	Куди прямуєш?
Quod erat demonstrandum	Що й треба було довести.
R	
Reductio ad absurdum	Звести до безглуздя
Repetitio est mater studiorum	Повторення - це мати навчання
Res nullius	Річ, що нікому не належить; нічия річ
Restitutio ad integrum	Відновлення цілком, повністю
S	
Salve!	Будь здоров!
Salus populi suprema lex	Суспільне благо - найвищий закон
Sancta sanctorum	Святая святих
Sapienti sat	Для розумного досить (він розуміє з півслова)
Semper idem	Завжди те ж саме
Silentium	Мовчанка, безмовність.
Similis simili gaudet	Схожі радіють.
Sine kura	Без турботи.
Sit venia verbo	З дозволу сказати.
Si vis amari, ama	Якщо хочеш щоб тебе любили, то ти мусиш (інших) любити
Si vis pacem, para bellum	Якщо хочеш миру, готуйся до війни
Sic transit gloria mundi	Так минає слава земна
Sine ira et studio	Без гніву й упередженості (Тацит)
Sint ut sunt, aut non	Хай або залишиться існувати таким, як є, або зовсім

sint	перестане існувати
Sit tibi terra levis	Хай тобі земля стане пухом (з промов на могилах)
Sponte sua	Добровільно; за власним бажанням
Status in statu	Держава в державі.
Status quo	Існуюче положення.
Status quo ante bellum	Положення, яке існувало до війни.
Status quo ante	Положення, що склалося на певний час.
Sub specie aeternitatis	Під знаком вічності.
Summa summarum	Сума сум, остаточний підсумок.
Suum cuique	Кожному належне
T	
Tabula rasa	Гладенька дощечка, щось чисте неторкнуте.
Tacito consensu	При мовчазній згоді.
Tedium vite	Огида до життя.
Tempora mutantur et nos mutantur in illis	Часи змінюються, а разом з ними змінюємося і ми
Terra incognita	Невідома земля, щось незвідане
Tertium non datur	Третього не дано, або - або, одне з двох
Testimonium paupertatis	Свідectво про убогість; свідectво для придуркуватих.
U	
Ultra	Зверху, вищий ступінь
Urbi et orbi	Селищу й світу. До загальної уваги.
Utile dulci miscere	Поєднувати приємне з корисним.
Ut supra	Як було сказано раніше
V	
Vade mecum	Йди зі мною (про кишеньковий довідник, записник)
Vae victis	Горе переможеним
Veni, vidi, vici	Прийшов, побачив, переміг. Цими словами Юлій Цезар повідомив римському сенату про свою перемогу над ворогом

Verba magistri	Слова вчителя, слова авторитетної людини
Vincere aut mori	Перемога або смерть
Viribus unitis	Об'єднаними зусиллями
Vitam impendere vero	Життя присвячувати правді
Volens nolens	Волею-неволею
Volentem ducunt fata, nolentem trahunt	Бажаючого доля веде, непокірного тягне
Vox populi, vox dei	Глас народу - глас Божий

📖 Інтернет-джерела

- "Лapidарна латина" [Електронна збірка афоризмів]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/prosvita/latyna.htm>
- Словник іншомовних слів / за ред. О.С.Мельничука [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://supermodern.narod.ru/slovyk_meln/slova/latyna.htm
- Українсько-українська словник АBBYY Lingvo.Pro (містить понад 207 000 словникових статей) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/uk/Search/uk-uk?searchMode=Interpretations&fromSlovyk=1>

Частини мови

- Іменник (Nomen substantivum)
- Прикметник (Nomen adiectivum)
- Займенник (Pronomen)
- Числівник (Nomen numerale)
- Дієслово (Verbum)

Латина – флективна мова, тобто слова мають основу та закінчення. При цьому закінчення є змінними у залежності від змінювання слова (за відмінками, числами, родом, особами, часом, способом). У латинській мові є 5 відмін та 4 дієвідміни.

Всі частини мови, крім дієслова, мають:

- Роди (genēra) – genus masculīnum, genus feminīnum, genus neutrum;
- Числа (numēri) – singularis, pluralis;
- Відмінки (casus) – nominatives, genetivus, datives, accusatives, ablatives, vocatives.

Прикметники ще й утворюють три ступені порівняння – gradus:

I. – звичайна (positivus),

II. – вища порівняльна (comparativus),

III. – найвища порівняльна (superlativus).

Дієслово має:

- Три особи (personae);
- Два числа;
- Часові межі (іх шість) (tempora) – 1 теперішній час; 3 минулих (недоконаного виду, доконаного виду, давноминулий час); 2 – майбутніх (перше й друге).
- Два стани – активний і пасивний;
- Три способи – умовний, наказовий, дійсний.

Також дієслово має декілька іменних форм, функцій, особливостей вживання (інфінітивна форма, дієприкметник, віддієслівний іменник (герундіум), віддієслівний прикметник (герундівум), віддієслівний іменник зі значенням мети (супін). Це специфічні латинські форми, які рідко використовуються в сучасних мовах.

Дієслово (VERBUM). Граматичні категорії

Спосіб (MODUS)			
Дійсний (INDICATIVUS)	Наказовий (IMPERATIVUS)	Умовний (CONIUNCTIVUS)	
Стан (GENUS)			
Активний (ACTIVUM)		Пасивний (PASSIVUM)	
Час (TEMPUS)			
Системи інфекта /недоконаного виду/			
Теперішній (PRAESENS)	Минулий (IMPERFECTUM)	Майбутній (FUTURUM I-primum)	-
Системи перфекта /доконаного виду/			
-	Минулий (PERFECTUM)	Давноминулий (PLUSQUAMPERFECTUM)	Майбутній II- secundum)
Особа (PERSONA)			
I (PRIMA)	II (SECUNDA)	III (TERTIA)	
Число (NUMERUS)			
Однина (SINGULARIS)		Множина (PLURALIS)	
Дієвідміна /на основі інфінітива/ (CONIUGATIO)			
I	II	III	IV
amare	docere	scribere	audire
ama-	doce-	scrib-	audi-
основа закінчується на ā	... на ē	... на приголосну	... на ī
	NB! -ēre	NB! -ēre	

Основи дієслова

**Основа
інфекта**

**Основа
перфекта**

**Основа
супіна**

Латинські дієслова утворюються від однієї з 3-х основ і мають 4 основні форми

I. Praesens indicative active
(1 особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану):
ОСНОВА + o

II. Perfectum indicative activi
(1 особа однини минулого часу доконаного виду дійсного способу активного стану):
ОСНОВА + i

III. Supinum
(віддієслівна форма, близька за значенням до інфінітиву.)
Вживається після дієслів руху й означає мету:
ДІЄСЛОВО (з метою ..., для ...) + ОСНОВА + um

Docere – doce- + o = doceo;
(я навчаю)

Amav + i, docu + i;
(я покохав), (я навчив)

Docere amatum
(навчаю, щоб любити)

Від основи утворюються:

Всі часи і форми системи інфекта активного і пасивного стану

Усі часи системи перфекта активного стану

Дієприкметники минулого часу доконаного виду пасивного стану

IV. Infinitivus praesentis active (неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану):
ОСНОВА + re/ ěre

Participium perfecti passive (служить для утворення часів системи перфекта пасивного часу)

 Використана
навчальна література

- PORTA ANTIQUA: Підручник з латинської мови для учнів гуманітарних коледжів, ліцеїв, гімназій/ М.Г. Сенів, Л.П. Скорина, Н.С. Постова ; за ред. М.А. Собуцького. – К. : СІНТО, 1994. – 272с.
- Винничук Л. Латинский язык : самоучитель для студентов гуманитарных факультетов университетов и педагогических вузов / Л.Винничук. – М. : Высш. шк., 1980. – 322с.
- Литвинов В.Д. Латинська мова. Елементарний курс. / В.Д.Литвинов. – видання 2-ге, випр. і допов. – К. : Академія, 2002. – 95с.